

ELS FOCS DE LA MEMÒRIA

Jordi Sierra i Fabra

PROPOSTES DIDÀCTIQUES

Elaborades per:

- Xavier Mínguez

Traducció i adaptació:

- Josep Franco

ESPURNA
bromera

ESPURNA
bromera

Premi Bancaixa de Narrativa Juvenil

ELS FOCS DE LA MEMÒRIA

D E S C R I P C I Ó

Autor: Jordi Sierra i Fabra

Edicions Bromera / Alzira, 2009

Col·lecció: «Espurna», núm. 84

Format: 130 × 205 mm, 211 pàgs.

Enquadració en rústica. Impressió en blanc i negre.

Edat: a partir dels 14 anys.

El poble de San Agustín del Valle figura poc en les cròniques històriques, llevat d'un fet que ningú no pot oblidar: la resistència numantina de tretze republicans contra les forces nacionals durant els primers dies de la Guerra Civil i la posterior tortura i afusellament. El dia que, per fi, s'hi procedeix a l'exhumació de les despulles, la sorpresa és descomunal, quan es comprova que només hi ha dotze cossos i no tretze. Així comença la investigació per a trobar Damián Peñalver, que, segons sembla, podria haver fugit aquella nit. També comença la peripècia del seu besnét Germán per a buscar-se la vida en una capital que li resulta particularment esquerra i que sembla posar-li trampes a cada pas. I per complicar-ho encara més tot, Germán comença a notar que el persegueixen.

Jordi Sierra i Fabra (Barcelona, 1947) és un dels autors espanyols més prolífics. Ha rebut una gran quantitat de premis en la multitud de facetes en què ha

destacat: escriptor, guionista de cine, ràdio i televisió, historiador i crític de rock... En aquest relat, ens torna a mostrar la seua gran versatilitat i mestria en la vessant de narrador juvenil, ens acosta a l'entrada d'un jove al món dels adults i ens recorda que moltes ferides de la Guerra Civil continuen obertes encara.

ACTIVITATS PRÈVIES A LA LECTURA

És possible que l'alumnat tinga una idea molt vaga de què és i què significa la Guerra Civil. Podem consultar amb el professorat d'història per fer alguna mena d'acostament conjunt, amb l'objectiu que els fets que serveixen de marc a la novel·la siguin alguna cosa més que una *batalleta*. Tot i que no cal entrar a fons en l'aspecte polític del conflicte, sí que convé tenir dades històriques, sobretot, relacionades amb el silenci al voltant dels fossars comuns de víctimes republicanes i del tractament despectiu, i fins i tot cruel, que els va dispensar el règim.

Una de les associacions que s'esmenten al llibre, l'Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica, existeix realment. Pot ser interessant visitar-ne la web (<http://www.memoriahistorica.org>) i recollir-hi algunes dades sobre els fossars comuns.

També pot ser molt recomanable veure alguna pel·lícula sobre el tema. Algunes de molt recents poden ser *Las 13 rosas* (Emilio Martínez Lázaro, 2007); *Yo, el desconocido* (Joan Mallarach, 2007), basada en la novel·la juvenil homònima, o la belga *Los nietos* (Marie-Paule Jeunehomme, 2007), que, tot i que resulta més difícil d'aconseguir, tracta exactament el mateix tema que la novel·la de Sierra i Fabra.

Una qüestió que l'autor tracta amb molt d'encert és la necessitat d'independència dels joves. Concretament, Germán viu en un poblet on s'ofega i decideix instal·lar-se a la gran ciutat, encara que la vida no hi tindrà res a veure amb els seus somnis. Probablement, l'alumnat també es deu haver trobat en una situació semblant de necessitat d'independència. Si el centre és situat en una població menuda, serà molt fàcil connectar amb el problema i proposar un debat sobre

el tema: «Es pot ser feliç en un poble menut?». En el cas que no es vulga obrir aquest debat o que el centre estiga situat en una ciutat, pot ser també molt fructífer demanar un text breu (200-250 paraules) a propòsit de com imaginem la seua emancipació. Al final de la lectura, es pot tornar a aquest text i discutir sobre els problemes que troba Germán en la seua recerca de la independència.

ACTIVITATS DURANT LA LECTURA

El paper del periodista Eduard Calvo és crucial en el desenvolupament de la trama. Aquest paper pot semblar molt atractiu als ulls de l'alumnat, tot i que no es correspon gaire amb la realitat. Aprofitant el personatge, podem demanar als alumnes que duguen a terme una investigació al voltant d'algun succés que haja creat expectació al barri, el poble o, fins i tot, al mateix centre. Podem donar-li un tractament periodístic o, potser amb més èxit, televisiu. En qualsevol cas, caldrà donar una gran importància al procés: investigació, entrevista, consulta de documentació, hemeroteca, etc. I, per descomptat, també a la redacció final de la notícia final. Si hi ha un periòdic al centre, seria recomanable que s'hi publicara.

«Els Tretze de San Agustín.

Tretze.

Dotze.

El periodista va arrufar les celles.

Va tornar a comptar-los, de dalt a baix, i el resultat va ser el mateix.

Va mirar la fossa, el seu perímetre. S'havia excavat molt més enllà del lloc que ocupaven els morts, aprofitant que la

terra rogenca i argilosa era molt tova. Tota la clotada mostrava les empremtes dels treballs de recerca durant els dies previs al descobriment. Així i tot, que faltés un dels esquelets...

Per què se l'havien endut, ja?

–Qui és el cap del grup? –va preguntar a una de les noies que continuava treballant a la fossa.

–*What?*

–*Chief.. The boss...*

La noia, una preciositat rossa coberta de terra de cap a peus tot i ser tan aviat, li va assenyalar un home situat en un dels cantons. S'ho mirava tot amb els braços plegats i una expressió de gravetat al rostre. El periodista va memoritzar el primer detall mentre s'hi acostava: “Majoria de joves estrangers en les excavacions que s'estan fent a tot el país”. A vegades la vida era sorprenent.» (Pàgina 22)

Al fragment anterior es planteja un dels punts d'inflexió de la trama: la desaparició d'un dels cossos. Però també s'hi planteja una curiosa disjuntiva que ens port a un debat bastant conegut dels espanyols: es preocupen més els estrangers que nosaltres de la nostra història? Es pot debatre sobre aquest tema amb els joves i sobre el seu grau de compromís amb la societat i el seu interès per la història i pels problemes que ens afecten. Els joves que treballen al fossar de la novel·la pertanyen al Servei Civil Internacional (<http://www.ongsci.org/>, <http://www.service-civil-international.org/> i <http://www.sci-cat.org/>). Pot ser interessant consultar la història d'aquesta organització, els seus projectes i els seus objectius actuals, per tal d'indagar sobre l'opinió dels alumnes a propòsit del voluntariat.

El capítol titulat «Germán» comença amb la descripció del seu treball en una pizzeria de barri. Pot ser divertit que els alumnes recullen anècdotes sobre els seus treballs ocasionals.

S'hi pot fer, fins i tot, una mena de concurs per trobar la més divertida. Per a fer-ho, caldrà que les narren amb un estil informal i llegir-les davant la classe.

«La vella història familiar: “Els Tretze de San Agustín”. Tota la vida sentint-la, veient com l'àvia assenyalava la clotada i repetia sempre, una vegada i una altra: “Està allà, allà mateix. El meu pobre pare”. Una història que a vegades l'havia arribat a asfixiar, perquè els esclafava des del passat.» (Pàgina 31.)

L'autor oposa la mirada del jove a la de la seua família amb un resultat notable. Pot ser un bon exercici que l'alumnat hi detecte les diferències de perspectiva d'un i altres amb una mirada als recursos que utilitza l'autor, sobretot la focalització. També és fàcil plantejar la reflexió al voltant d'històries o vivències que, en la seua condició de joves, els resulten poc atractives i que, com en el cas dels estrangers, susciten interès per a unes altres persones. Podem preguntar als alumnes si algun dels seus familiars ha estat protagonista d'alguna d'aquestes històries habitualment anònimes i que a ells els han passat per alt.

El fragment següent descriu molt bé l'ambient d'un institut en un barri de classe mitjana alta. Podem demanar als alumnes que facen una descripció del seu institut, en la qual han d'intentar ser fidels a la realitat i tractar de no ofendre ningú amb la seua descripció.

«Va aturar la motocicleta de la pizzeria just a temps, en el moment en què s'obrien les portes de l'institut i els nois i les noies sortien a fora. Un eixam d'adolescents ben alimentats, feliços, somrients i amb la desimboltura dels que encara no tenen l'obligació de preocupar-se de res, tret de fer veure que estudien.

En Germán havia odiat l'escola, fins a l'infinit.

Era posar un peu a la vorera, fora dels límits del centre, que semblava que es disparés una alarma, sobretot entre les noies. Unes treien els mòbils, per veure si tenien missatges o per enviar-ne, altres els paquets de tabac, per encendre el seu primer cigarret en llibertat. L'únic que ell no feia era fumar. Ho considerava d'imbècils, d'entrada, per la despesa, però també per la pudor, i finalment per la salut. No estava disposat a morir amb un càncer de pulmó als 40 anys. Moltes de les estudiants ni tan sols havien fet el pas a l'adolescència, eren criatures de 12 o 13 anys.

Va buscar la Raquel, però no la va trobar.

I continuà contemplant aquell riu de vanitats, inseguretats i desimboltura.

La majoria d'elles eren guapes, amb formes de dona, i lluien els seus encants amb pròdiga generositat. Faldilles curtes, tops o samarretes de disseny, escots pronunciats, cabells llargs, pells suaus, llavis bonics, ulls càlids, maquillatges més o menys acusats en algunes noies, les més grans... Ells també mostraven certa classe, duïen texans cars, sabatilles de marca, camises difícils de trobar en les botigues de barri...

Gent *pija* per a un institut *pijo*.» (Pàgina 36.)

Es pot obrir un debat sobre què significa per a l'alumnat ser *pijo*. Segons l'extracte social de la majoria de la classe, les respostes variaran molt. En aquesta línia, podem suggerir als i les alumnes quants diners creuen que haurien de gastar en roba per a cada dia i, després, els demanarem que calculen quants diners porten *posats*: incloent-hi les sabates, les joies que puguen portar, les ulleres, etc.

Una subtrama important de la novel·la és la història d'amor entre Raquel i Germán. Es pot enllaçar la seua his-

tòria amb d'altres històries d'amors difícils (i prohibits) per les diferències de classe social o per algun altre problema: *Romeu i Julieta*, *Tristany i Isolda* o, fins i tot, *Fills d'un amor impossible*. Si volem evitar un debat, d'altra banda bastant fructífer, sobre si l'amor pot véncer les diferències econòmiques, de raça o algunes altres, podem suggerir l'escriptura d'una carta a Germán, en la qual han d'argumentar les raons per les quals no s'hauria de sentir cohibit per la posició social de la seua amiga.

Podem lligar també aquesta última activitat amb la posició d'Eduard Calvo a propòsit de la seua parella, per què creu que el fet de tenir un treball que l'obliga a tractar amb moltes persones (hostessa de congressos) pot posar en perill la seua relació. En aquest cas, a més, podem enllaçar el tema amb les directrius de la Llei Integral Contra la Violència de Gènere, per què molts casos de violència es produeixen per situacions de gelosia tan absurdes com aquesta.

ACTIVITATS POSTERIORS A LA LECTURA

La novel·la enllaça amb el gènere negre mitjançant nombrosos estereotips: jove bo que s'enamora d'una jove rica i que es deixa portar per les males influències per a poder estar al seu nivell que, de sobte, és seguit per un detectiu privat que el condueix, sense saber-ho, a l'amic del seu avi, que era multimilionari i li cedeix la seua fortuna. Podem demanar a l'alumnat que escriga una narració amb la mateixa estructura, però canviant-ne l'espai (una altra ciutat, un poble menut, Sicília, Mart...), el temps (el futur, el passat, fa trenta anys...) o els papers (masculí/femení).

En acabar la lectura, pot ser un bon moment per a recupear el text sobre les seues expectatives d'emancipació i comparar-lo amb les peripècies de Germán en la gran ciutat. Quina de les dues possibilitats sembla més real? Quines mesures prendrien per a no caure en els errors que ha comés Germán? Creuen realment que la vida és tan complicada com es pinta a la novel·la?

També pot ser un moment òptim per a recapitular sobre les activitats realitzades al voltant de la memòria històrica, veure de quina manera es reflecteix aquesta realitat en la novel·la i si, d'alguna manera, ha canviat la seua postura sobre la visió de la història recent. En el cas que haja despertat l'interés dels alumnes, es pot proposar un treball senzill d'investigació entre els seus familiars, advertint-los sempre que les preguntes poden ferir les susceptibilitats d'algunes persones. De qualsevol manera, no és sobrer que els adolescents vegem que els seus avis (o besavis) tenen una història pròpia, que probablement incloga bastant de sofriment per culpa de la guerra.

Si volem proposar la redacció d'un nou text, sens dubte, la proposta més senzilla seria demanar-los que escriguen sobre què farien ells amb tres milions d'euros. Seria important incidir en la responsabilitat ètica que suposa comptar amb aquesta quantitat de diners perquè, almenys en part, la dediquen fictíciament a obres socials.

Per treballar una altra classe de text, la fitxa, podem demanar-los que facen la fitxa policial de Fede i Mateo, quan finalment són detinguts.

QÜESTIONARI

- Quin hauria estat el destí final de Damián Peñalver? Per què va deixar la seua família i va emigrar a Mèxic?
- Què opines de la decisió de Germán d'abandonar el poble? Consideres normals les reaccions de la seua mare i la seua àvia?
- Per què creus que foren ajusticiats Els Tretze de San Agustín del Valle?
- Creus que són raonables els dubtes de Germán a propòsit de la seua relació amb Raquel?
- Segons tu, Mateo i Fede continuaran robant, després de la pallissa del detectiu? Creus que és una manera justa d'alliberar-se'n?
- Amb quin personatge t'has sentit més identificat? Per què?
- Què hauries fet tu al lloc de Rogelio Altamirano?

Propostes didàctiques referides al llibre
Els focs de la memòria (ISBN: 978-84-9824-262-1)

© Edicions Bromera, SL
Apartat de correus 147 - 46600 Alzira
www.bromera.com

© Xavier Mínguez, 2009
© Traducció i adaptació: Josep Franco, 2009